

Skogsrelaterat material

Genom historien har människorna på många sätt varit beroende av skogen. Den har tillhandahållit byggmaterial, bränsle och betesmark. Därifrån har man hämtat råvaror till gruvor, järnbruk och sågverk. Naturligt nog har användningen av skogens resurser också orsakat konflikter. Arkivmaterial med skogsanknytning har mycket att ge såväl för släkt- och hembygdsforskare som för studenter och akademiska forskare. På detta blad lämnas tips om arkiv där det lönar sig för den skogsintresserade forskaren att leta. För en mer fullständig genomgång hänvisas till skriften *Skogsnycklar* (Landsarkivets i Uppsala småskriftserie nr 8).

Länsstyrelser

På ULA förvaras handlingar från fem länsstyrelser: Kopparbergs, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands och Örebro län. Från 1600-talet till 1950-talet indelades länsstyrelserna i två huvudavdelningar: landskansli och landskontor. Skogsrelaterade handlingar återfinns i båda.

Varje länsstyrelse har en serie med benämningen ”Handlingar angående skogar och allmänningar”. Innehållet är huvudsakligen från 1700- och 1800-talen och mycket blandat. Här påträffas förteckningar och beskrivningar över häradsallmänningar och kronoparker (statliga skogar). Vidare kan nämnas *skogsrensakningar*, dvs. noggranna beskrivningar av skogarna med uppgifter om gränser och torp. Det finns även stora mängder dokument om *utsyningar* på allmänningarna: ansökningar från delägarna om att hämta ut virke samt listor med uppgift om hur mycket de hade rätt till.

Andra serier har titlar som innehåller ordet ”jägeristaten”. Där finns *mönstringsrullor*, dvs. listor över skogspersonalen, och handlingar i tillsättningsärenden. De innehåller också många skrivelser om skogvaktarnas och jägmästarnas verksamhet.

Många statliga befattningshavare, t.ex. häradshövdingar, kronofogdar och skogvaktare, hade tjänstebostäder, så kallade *boställen*. Ofta hörde både åker och skog till dessa fastigheter. I länsstyrelsearkiven finns många handlingar om boställen, särskilt protokoll från syner och besiktningar. De ingår vanligen i arkivserier med signum G.

Överjägmästare

Överjägmästaren var den ansvarige på regional nivå för skötseln av de allmänna skogarna från 1682 till 1869. På ULA förvaras handlingar från *Överjägmästaren i Bergslags distrikt* och *Södermanlands läns överjägmästarexpedition*. Handlingarna är av samma typ som länsstyrelsernas skogshandlingar. Liknande material finns även i ett par arkiv med titeln *Uppsala läns* respektive *Örebro läns äldre skogsvårdshandlingar*.

Revir

Från 1869 indelades förvaltningen av de allmänna skogarna i 74 distrikt under ledning av en jägmästare. På ULA förvaras arkiven från nio av dessa s.k. revir. Handlingarna är vanligen från senare delen av 1800-talet till en bit in på 1900-talet. Här kan man se hur det moderna

skog bruket med skogshushållningsplaner slår igenom.

Bergmästare

Bergslagen indelades i distrikt med en bergmästare som ansvarig för bergshanteringen. I hans uppgifter ingick uppsyn över skogarna i distriktet. På ULA förvaras sju bergmästararkiv. De flesta har en serie med titeln ”Handlingar angående gruvskogar och allmänningar”. Innehållet liknar de ovannämnda: skogsbesiktningar, utsyningslistor, skogshushållningsplaner m.m.

Skogsvårdsstyrelser

Dessa myndigheter på länsnivå tillkom 1905 och utövar tillsyn över skötseln av de *enskilda*, dvs. privatägda, skogarna. Bl.a. kontrollerar de att skogsägarna följer skogsvårdslagens bestämmelser om återplantering efter avverkning. De ägnar sig även åt rådgivning och beslutar om statsbidrag för skogsvårdsåtgärder. Under ämnesrubriker som ”Skogsvägbyggnad”, ”Skogsdikning” och ”Återväxtåtgärder” i serie F hittar man arbetsplaner, i många fall med bifogade kartor. Från Uppsala och Södermanlands län finns även fastighetsregister med noteringar om ägare, skogsareal, avverkning och plantering.

Domstolar

I *häradsrätternas* arkiv återfinns många ärenden om t.ex. otillåten avverkning och vargjakt. Dessvärre har domböckerna oftast inga register, vilket gör det mycket tidskrävande att leta fram en viss typ av mål. I Bergslagen fanns även särskilda domstolar, *bergstingsrätter*, som dömde i mål med anknytning till bergshanteringen. Det kunde bl.a. handla om konflikter mellan bruken och allmogen om kolleveranser. Relativt många av dessa domböcker har register. *Ägodelningsrätter* behandlade frågor om skiften, gränsdragning och ägodelning. Vanligen handlade det om jordbruksmark, men skogsärenden förekom också. Ganska ofta finns dagböcker som ger en översikt över de ärenden som togs upp.

Kyrkan

Kyrkan är en stor skogsägare och dessutom har det ofta hört skog till prästgårdar och andra kyrkliga boställen. Arkivet från *stiftsjägmästaren i Uppsala* innehåller stora mängder handlingar om skogsförvaltning under 1900-talet. Material om kyrkliga skogar återfinns även i arkiven från *stiftsnämnderna* i Uppsala respektive Strängnäs stift.

Skogsskolor

Blivande skogsvaktare fick utbildning vid skogsskolorna Tierp, Marma, Grönsinka och Bjurfors samt Statens kolarskola i Skinnskatteberg. I arkiven från dessa skolor finns material av personhistoriskt intresse som elevmatriklar, ansökningshandlingar och betygsliggare.

Bruksarkiv

De svenska bruken använde långt in på 1900-talet stora mängder träkol, som kom både från egna skogar och från bönderna i trakten. Till största delen består brukens arkiv av räkenskaper. *Avräkningsböcker* innehåller konton för personer som levererat varor eller utfört arbete. Här anges ersättningar för skogshuggning, transporter och kolproduktion. *Kolböcker/koljournaler* ger detaljerad information om kolproduktionen. *Kapitalböcker* har konton för många olika kostnadsslag, t.ex. ”Kolkonto” och ”Timmers konto”. I några av bruksarkiven, särskilt Forsmark, finns även andra handlingar om brukens skogsförvaltning. Flera bruksarkiv innehåller skogskartor.

Lästips

Lars Kardell, *Svenskarna och skogen*. Del 1–2 (2003–2004).